

УДК 330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2022-3-5>**Могильна Л.М.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту імені професора Л. І. Михайлової
Сумського національного аграрного університету***Mohylna Liudmyla***Ph.D in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management
named after Professor L. I. Mykhailova
Sumy National Agrarian University*

СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

THE ESSENCE AND CHARACTERISTICS OF INNOVATIONS IN AGRICULTURE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовані сучасні трактування вчених стосовно сутності агроінновацій, дано авторське визначення цієї дефініції. Досліджено основні особливості інноваційної діяльності в сільському господарстві, бо провідними ресурсами виробництва сільськогосподарських продуктів вважаються нерукотворні продукти природи – рослини, тварини, територія, клімат, природно-кліматичні умови. Зазначено, що специфікою аграрного сектора є те, що розвиток інноваційних технологій у галузі відбувається повільніше. Наголошено, що у сільському господарстві інноваційна активність має неоднорідний характер. Це пов'язано з різним економіко-фінансовим становищем напрямів сільського господарства, з їх різним інноваційним потенціалом. Процес інноваційного розвитку залежить від різних обставин. Зазначено, що інноваційний шлях розвитку об'єктивно потребує значних інвестицій, а тому держава повинна всіляко підтримувати інноваційно активних сільськогосподарських виробників.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, агроінновації, сільськогосподарські підприємства, аграрний сектор.

ANNOTATION

The article analyses modern interpretations of scientists regarding the essence of agro-innovations, the author's definition of this definition is given. The main features of innovative activity in agriculture studied, because non-man-made products of nature – plants, animals, territory, climate, weather – considered the leading resources for the production of agricultural products. In connection with the special biological, natural-historical and socio-demographic nature of agriculture, innovative processes in the agrarian sphere manifest themselves in a specific way, which determines the uniqueness of the approaches and methods of managing innovative processes, the combination of different types of innovations, and the strengthening of the role of the state in stimulating innovations. It noted that the specifics of the agricultural sector is that the development of innovative technologies in the industry is slower. It emphasized that innovative activity in agriculture has a heterogeneous nature. This is due to the different economic and financial situation of the areas of agriculture and their different innovative potential. The process of innovative development is not linear and depends on various circumstances. It noted that an effective combination of internal and external incentives, which will increase the interest of business structures in the implementation of innovations, could be particularly significant motives for the active implementation of innovative activities. Moreover, the innovative way of development objectively requires significant investments. Therefore, identifying real factors that can hinder or promote innovative activity is an important direction in the study of innovative processes. It noted that the innovative path of development objectively requires significant investments, and therefore the state should support innovatively active agricultural producers in every

possible way. The following mechanisms for the formation of financial resources for innovation proposed, such as postponement of tax payments for expenses for innovation purposes, preferential income taxation.

Key words: innovations, innovative activity, agricultural innovations, agricultural enterprises, agricultural sector.

Постановка проблеми. Без активізації інноваційної діяльності та підвищення конкуренції підприємств неможливий розвиток економіки країни. Але не все підприємства використовують свої інноваційні можливості для підвищення своєї конкурентоспроможності.

Останнім часом такі слова, як «інновації» та «інноваційний розвиток», стали модними та часто використовуються у науковій літературі. У публікаціях різних авторів наводяться різні погляди на те, що означають ці дефініції. Особливе місце в дослідженнях науковців приділяється термінам «інновація у сільському господарстві» та «агроінновація», бо література присвячена інноваціям є величезною.

Так що ж таке «інновації» та «агроінновації», навіщо вони потрібні і що перешкоджає їх розвитку? Ця тема багатогранна, значуща для всіх і заслуговує на окрему увагу, а тому проблематика дослідження не втрачає своєї актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці тлумачення дефініції «агроінновації» присвячені праці таких вчених, як: Грицаєнко М. І. [6], Данкогло К. [5], Демиденко Л. М. [1], Згадова Н. [5], Кириченко Н. В. [3], Куліш В. А. [2], Осецький В. Л. [2], Танклевська Н. С. [3], Харченко Т. О. [4], Шевченко А. [5], Шпикуляк О. Г. [6] та ін. Ними досліджено і вирішено цілу низку теоретичних та практичних проблем інноваційного розвитку аграрних підприємств. Незважаючи на багатоаспектність проблем, в аграрній науці питання управління інноваціями в сільськогосподарських підприємствах потребують подальших досліджень.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте наявність численних наукових публікацій з управління інновацій-

ною діяльністю в сільському господарстві не знижує актуальності питань в цій сфері, бо немає єдності навіть в трактуванні основних понять.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні дефініції «агроінновація» та дослідженні особливостей розвитку інноваційної діяльності в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Цінність інновацій у світі дедалі більше зростає. Для більшості підприємств вони стають рушійним фактором у конкурентній боротьбі. Однак не всі компанії, що стали на шлях інноваційного розвитку мають конкурентні переваги на ринку. І проблема для них найчастіше криється не у відсутності геніальних ідей та винаходів здатних вивести їх у лідери, а в невмінні організувати ефективний інноваційний процес, який починається від ідеї до успішного продукту на ринку.

Інновації, безумовно, порушують звичний спосіб життя людей. Люди ризикують, а це нерідко закінчується невдачами та великими втратами. Що ж тоді знову і знову спонукає мільйони людей кидатися в це незвідане та водночас повне ризику майбутнє? Здається, що було б не зовсім вірним судження про те, що це пов'язано лише з заповзятливою натурою людини, якій набридло займатися рутинною справою, яку постійно тягне до авантюри, хоча, погодьтеся, і це має місце. Головне все ж таки в іншому, і воно пов'язане з потребами людей, які в будь-якій сфері їх діяльності ростуть випереджаючими темпами з року в рік у порівнянні з можливостями їх задоволення. Проігноровані, а отже – незадоволені потреби породжують конфліктні ситуації. І того, хто першим та в повному обсязі найбільш вдало реалізував затребувану суспільством інновацію, чекає винагорода у вигляді надприбутку (монопольного прибутку) за технологічну чи економічну інновації. Отже, інновацію у цьому контексті можна розглядати як загально соціологічну закономірність, як спонукальний мотив прогресу суспільства у всій його багатогранності. Тому виникає необхідність знову і знову напружувати інтелект, включати креативне мислення, щоб винайти нові способи задоволення цих потреб в умовах ринкової конкуренції.

Перше визначення інновації як економічного терміну, що відзначається практично всіма дослідниками інноваційних процесів, ще на початку XX століття дав у своїй роботі «Теорія економічного розвитку» австрійський вчений І. Шумпетер. Він розглядав інновацію в динаміці, тобто як інноваційний процес. Взагалі латинське слово *innovatio* («оновлення, покращення») є основою англійського слова *innovation* («інновація»), що в перекладі на українську мову означає «нововведення». Наголосимо, що нині немає єдиної думки щодо розуміння досліджуваного терміну, він по-різному трактується

як в вітчизняній так і в зарубіжній літературі. Найбільш суттєві відмінності між існуючими трактуваннями «інновації» можна виділити залежно від того, який підхід покладено авторами в основу їх визначення – статичний чи динамічний. В узагальненому вигляді, згідно з динамічним підходом інновація являє собою процес впровадження нововведень. У разі статичного підходу інновації розглядаються як результат творчого процесу. Більшість провідних українських вчених-економістів щодо терміну «інновація» дотримуються статичного підходу.

Одним із можливих аспектів виділення принципових відмінностей між ними виступає розгляд інновацій, передусім або як освоєння принципово нового або модифікованого нововведення, або як інноваційного процесу. На наш погляд, при визначенні терміну «інновація» слід виходити з логіки статичного підходу та розглядати цю категорію як кінцевий результат творчої діяльності, який отримав втілення у новій чи вдосконаленій продукції, послугах, технологіях, організаційно-технічних рішеннях у виробничій, організаційно-управлінській, соціальній та інших сферах. Вибір такого підходу у визначенні інновації обумовлений тим, що це трактування відповідає існуючим стандартам, прийнятим як у міжнародній, так і вітчизняній нормативно-правовій практиці.

Можемо зробити висновок, що інновація – це не тільки новий продукт чи послуга, а й новий технологічний процес, спосіб організації виробництва, зміна структури та створення нових ринків, а також спрямована на задоволення потреб сегменту ринку та отримання економічного ефекту. Інновації мають системний характер, призводять до змін на всіх рівнях підприємства, оскільки успішна реалізація потребує взаємодії всіх елементів.

Сьогодні як ніколи важливо обговорювати питання інновацій, які можуть стати нашим завтра і які, більше того, вже стають нашим сьогоденням. Людина за своєю суттю консервативна, а сільськогосподарська людина, яка займається виробництвом, напевно, подвійно. Цю традиційну психологію необхідно поступово змінювати, тому що при всіх плюсах агровиробництва є і певні мінуси, серед яких витрати, що підвищуються, та неконтрольовані природні ризики. Інноваційні розробки можуть стати опорою, що дозволять підвищити ефективність бізнесу та його прибутковість. Тому аналізуючи дослідження вчених економістів, нами встановлено, що в аграрній науці можна виділити тотожні поняття, а саме: «інновація в агропромисловому комплексі», «інновація в сільському господарстві» чи «агроінновація». Це пов'язано з тим, що сільське господарство має свої особливості (табл. 1).

Розглянувши подані визначення можемо дати авторське бачення, бо агроінновації розглядаються нами як впровадження в аграрну сферу технологічних, технічних, організаційних,

економічних, екологічних, селекційно-генетичних та інших видів інновацій з дотриманням вимог екологічної безпеки виробництва агропродукції та фітосанітарних умов, що сприяють отриманню економічного ефекту, який забезпечить зміни в якості життя і компоненті живої природи (тварини або рослини).

Особливості сільського господарства полягають в тому, що провідними ресурсами виробництва сільськогосподарських продуктів вважаються нерукотворні продукти природи, які розвиваються з урахуванням біологічних законів. Істотна залежність від погодних умов не дозволяє згладити ні високий рівень агротехніки, ні передові технології. Оскільки натуральний процес відтворення рослин і тварин виступає змістовним та визначальним фактором у відтворенні конкретного життя людини є потреба підпорядкування (пристосування) всіх організаційних, управлінських, соціально-економічних, техніко-виробничих, інноваційних, ринкових процесів у даній галузі економіки до потреб і закономірностей. При управлінні нововведеннями потрібно брати до уваги не тільки фінансові закони, а й закони природи. Тільки враховуючі особливості сільськогосподарського виробництва можна досягти успіху.

Однак, у сільському господарстві рівень запровадження передових технологій залишається низьким. Також спостерігається відставання на рівні розвитку інфраструктури. Це підтверджують у своєму дослідженні Запірченко Л. Д., та Рябоволик Т. Ф., бо «аграрні підприємства низькими темпами здійснюють трансфер інновацій у повсякденну роботу» [7, с. 82].

Рибіна Л. О., Геєнко М. М. зазначають, що «для більшості агровиробників характерний дрібний масштаб виробництва. Відносно невеликі прибутки і низький рівень концентрації капіталу не дозволяють ефективно використовувати сучасну високопродуктивну техніку, обмежують придбання комплексу дорого вартісних технологічних і технічних засобів для реалізації інноваційних проектів» [8, с. 138].

Домогтися високої продуктивності в рослинництві та тваринництві, конкурентоспроможної собівартості виробленої продукції в постійно мінливих умовах ринку можна лише безперервно вдосконалюючи технології виробництва, створюючи нові, більш ефективні сорти рослин та породи худоби, добрива, засоби захисту рослин та ветеринарні препарати, премікси та кормові добавки. Істотною потенційною ефективністю при використанні у практиці господарювання аграрних товаровиробників має низка інших цікавих інноваційних розробок та пропозицій вчених і фахівців, у тому числі вже апробованих окремими виробниками: технології мінімальної безвідвальної («нульової») обробки ґрунту та прямого посіву, застосування безпілотних літальних апаратів, світлодіодних технологій, технології когенерації (когенераційні установки) та ін. Все це пов'язано з отриманням нововведень, перетворенням їх в інновації та широкомасштабним поширенням серед сільськогосподарських товаровиробників. Джерелом справді нових знань, безперечно, є наука. Тому повинен бути симбіоз наукових установ та сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1

Визначення поняття «агроінновація» різними авторами

Автори/ джерело	Визначення
Демиденко Л. М. [1, с. 73]	результат праці, отриманий завдяки використанню нових наукових знань, що прямо чи опосередковано вдосконалюють процес виробництва сільськогосподарської продукції та створюють додаткову споживчу вартість, і водночас спрямований на вдосконалення предмету дослідження цих знань.
Осецький В. Л., Куліш В. А. [2, с. 56]	це вид інновацій, який полягає у впровадженні в агропромислову сферу діяльності результатів науково-дослідної роботи, нової техніки та технологій, що приводить до забезпечення високої конкурентоспроможності продукції агропромислового комплексу на внутрішніх і зовнішніх ринках
Танклевська Н. С., Кириченко Н. В. [3]	нові технічні засоби, технологічні методи та методики вирощування, зберігання або переробки продукції рослинництва і тваринництва, новітні технології обробітку ґрунту, вдосконалені або нові результати селекційно-генетичної, біотехнологічної і біоінженерійної діяльності, енергозберігаючі технології, нові підходи до управління, організації виробництва і праці, які надають можливість досягти збільшення врожайності, продуктивності, економічності та виробництва екологічної продукції, що забезпечує підприємства прибутковістю, стабільністю і конкурентоспроможністю
Харченко Т. О. [4, с. 13]	це інновації, впровадження якої зумовить створення нової якості (або вдосконалення наявної) за сутністю та характером застосування, котра забезпечить приріст результативності соціоекономічного розвитку аграрного сектору
Шевченко А., Данкогло К., Згадова Н. [5, с. 159]	це сучасні передові трансформації в аграрному виробництві, які здійснюються з метою отримання економічного ефекту на основі задоволення зростаючих потреб суспільства та забезпечення продовольчої безпеки країни
Шпикуляк О. Г., Грицаєнко М. І. [6, с. 16]	слід розуміти перетворення в аграрній сфері, метою яких є одержання різних видів ефектів на основі задоволення певних соціальних потреб та забезпечення продовольчої безпеки країни

Джерело: складено автором згідно [1; 2; 3; 4; 5; 6]

Слід наголосити, що за допомогою селекційної роботи не можна заповнити нестачу добрив, сортом – усунути прогалини агротехніки, племінною роботою не замінити корми. Крім того, на відміну від інших галузей, виробничий процес у сільському господарстві мало схильний до скорочення термінів. Різні види сільськогосподарської продукції мають різні періоди виробництва. Ефективна інноваційна діяльність дозволяє послабити вплив природно-кліматичних факторів, але тільки до певної міри. Тому при розробці інноваційних рішень слід враховувати їхній взаємозв'язок з біологічними процесами. Таким чином, природні фактори значно впливають на інноваційну діяльність сільськогосподарських підприємств. Також на інноваційну діяльність окремо взятого сільськогосподарського підприємства впливає технологічний рівень галузі сільського господарства (швидкість технологічних змін у галузі, доступ до існуючих інноваційних розробок, взаємозв'язок підприємств в обміні технологіями та т. ін.).

Окрім галузевих факторів на інноваційну діяльність у сільському господарстві впливає також інноваційний потенціал регіону. Так, на можливості підприємств до здійснення інноваційної діяльності впливають стан регіональної системи підготовки наукових, інженерних кадрів, система залучення інвестицій у регіон, регіональна підтримка інноваційних проєктів, інвестиційний клімат регіону, розвиток системи взаємодії підприємств із науковими та освітніми установами регіону, наявність у регіоні кластерів інноваційного розвитку, агротехнопарків. Також специфікою галузі сільського господарства є потреба державної підтримки галузі, яка сприяє подоланню збитковості сільського господарства, дозволяє підприємствам функціонувати за умов втрат, що були спричинені природними чинниками.

Таким чином, у зв'язку з особливостями сільського господарства інноваційні процеси в аграрній сфері проявляють себе специфічним чином, що визначає своєрідність підходів та методів управління інноваційними процесами, поєднання різних типів інновацій, посилення ролі держави у стимулюванні інновацій. Впровадження інновацій у виробничі процеси є необхідністю як для забезпечення конкурентних переваг, так і для зростання національної економіки загалом і в цілому. Послідовний розвиток науки та техніки істотно впливає на економічні відносини. Аграрний сектор має суттєвий інноваційний потенціал, тому своєчасне впровадження інновацій у даному секторі є запорукою стабільного розвитку. У сільському господарстві інноваційна активність має неоднорідний характер. Пов'язано це з різним економіко-фінансовим становищем напрямів сільського господарства, і з їх різним інноваційним потенціалом. З цього випливає, що процес інноваційного розвитку не має лінійного характеру та залежить від різних обставин.

Низький інноваційний рівень сучасного агропромислового виробництва обумовлений цілою низкою факторів, повноцінний аналіз яких потребує набагато більше глибокого опрацювання, проте навіть за поверхневого погляду на проблему не викликає сумніву, що за існуючого обсягу фінансування наукових досліджень у сільськогосподарській галузі розраховувати на якісні зміни в галузі впровадження новацій у аграрне виробництво неможливо. Для того, щоб відбулося комплексне впровадження будь-якої інновації, потрібен і зустрічний рух – навчання людей для адекватного використання її можливостей. Включення людей до нової технологічної системи не відбувається спонтанно, воно тісно пов'язане з реалізацією чіткого плану радикального оновлення.

Джиндра Петеркова, Катажина Черна, Павла Макурова провели цікаве дослідження стосовно впровадження інновацій на підприємствах Чехії та Польщі. Вони визначили, що при їх впровадженні спостерігається значний вплив «керівництва як ініціатора інноваційної діяльності в 56% випадків, а не власника» [9, с. 4]. Така ж тенденція спостерігається і в Україні. Тому необхідна цілеспрямована робота щодо підвищення теоретичного та практичного рівня наявних кадрів, їх економічної культури.

Зазначимо, що впровадження інновацій – важкий та болючий процес для будь-якої організації, оскільки на нього впливає безліч чинників. Особливо значущими мотивами до активного здійснення інноваційної діяльності може стати ефективне поєднання внутрішніх та зовнішніх стимулів, яке дозволить підвищити інтерес підприємницьких структур до впровадження інновацій. Плюс інноваційний шлях розвитку об'єктивно потребує значних інвестицій. Тому виявлення реальних факторів, які здатні перешкоджати або сприяти інноваційній діяльності – це важливий напрямок у вивченні інноваційних процесів. Наголосимо, що держава повинна стати керманічем в питаннях, які стосуються інновацій, оскільки всі інноваційні процеси є дорогими та містять досить високий відсоток ризику. Не всі сільськогосподарські підприємства готові до цього, але майже точно можна заявити, що за сприятливих інноваційних умов ситуація зміниться. Саме тому держава має зайняти роль м'якого регулятора та стимулювати через економічні пільги.

Розгляд та облік усіх факторів окремо чи в сукупності дозволяє повніше розробити інноваційну стратегію організації. Без безперервних інновацій та перегляду стратегії, зокрема, зміни важливих факторів, ефективна діяльність організації на сучасному конкурентному полі буде постійно під впливом різноманітних загроз.

Висновки із цього дослідження і далі перспективи в цьому напрямку. В аграрному секторі, на відміну від інших галузей народного господарства, впровадження та нарощування

інновацій та інноваційних технологій відбувається повільніше, і це потребує особливої уваги та суттєвої підтримки з боку держави. Ринкове освоєння інновацій стримується такими чинниками, як низька платоспроможність господарств; відсутність довгострокових інвестицій у інноваційні аграрні технології; відсутність достовірної та повної інформації про нові наукові розробки в галузі сільського господарства. Тому ефективними будуть такі механізми формування фінансових ресурсів на інновації, як: відстрочення податкових платежів щодо витрат на інноваційні цілі; пільгове оподаткування прибутку, отриманого внаслідок використання патентів, ліцензій, ноу-хау та інших нематеріальних активів, що входять до складу нематеріальної власності.

Для того щоб інноваційна діяльність у сільському господарстві була активною та ефективною необхідно задіяти чотири групи факторів: економічні та технологічні, правові та політичні, організаційно-управлінські, соціально-психологічні та культурні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Демиденко Л. М. Організаційно-економічні напрями інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 20. Ч. 1. С. 72–75. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_20/1/19.pdf (дата звернення: 12.11.2022).
2. Осецький В. Л., Куліш В. А. Інноваційна індустріалізація в агропромисловому комплексі України. *Економіка АПК*. 2020. № 4. С. 54–65. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004054> (дата звернення: 11.11.2022).
3. Танклевська Н. С., Кириченко Н. В. Активізація та ефективність впровадження інновацій аграрними підприємствами: монографія. Херсон : Гринь Д.С., 2015. 216 с.
4. Харченко Т. О. Формування дефініції поняття «агроінновація» у контексті соціоекономічного розвитку аграрного сектору. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 18. С. 9–14. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/14423.pdf> (дата звернення: 12.11.2022).
5. Шевченко А., Данкогло К., Згадова Н. Агроінновації як перспектива до розвитку аграрних підприємств. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral* ODAU. Odessa. 2020. Issue 96. С. 158–167. DOI: 10.37000/abbsl.2020.96.19 (дата звернення: 02.11.2022).
6. Розвиток інноваційної діяльності в аграрній сфері: менеджмент та ефективність: монографія/ за ред. О. Г. Шпикуляк, М. І. Грицаєнко. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2016. 424 с. (дата звернення: 08.11.22).
7. Запирченко Л. Д., Рябоволик Т. Ф. Особливості інноваційної діяльності та впровадження інновацій у виробничу діяльність аграрних підприємств. *Центральноукраїнський науковий вісник*. Економічні науки. 2018. Вип. 1 (34). С. 200–210. URL: [http://economics.kntu.kr.ua/pdf/1\(34\)/30.pdf](http://economics.kntu.kr.ua/pdf/1(34)/30.pdf) (дата звернення: 08.11.2022).
8. Рибіна Л. О., Геєнко М. М. Проблемні чинники інвестиційно-інноваційної активності підприємств аграрної галузі. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50. С. 137–142. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/50_2_2020/28.pdf (дата звернення: 10.11.2022).
9. Jindra Peterková, Katarzyna Czerná, Pavla Macurová. Evaluation of innovation activities and innovation management model of selected innovative companies. *SHS Web of Conferences* 74, 02014 (2020). URL: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2020/02/shsconf_glob2020_02014.pdf (дата звернення: 07.11.2022).

REFERENCES:

1. Demydenko L. M. (2016) Orhanizatsiino-ekonomichni napriamy innovatsiinoho rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv [The organizational and economic directions of the agricultural enterprises innovative development]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 20, ch. 1, pp. 72–75. Available at: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_20/1/19.pdf (accessed 12.11.2022).
2. Osetskyi V. L., Kulish V. A. (2020) Innovatsiina industrializatsiia v ahropromyslovomu kompleksi Ukrainy [Innovative industrialization in the agro-industrial complex of Ukraine]. *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 54–65. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202004054> (accessed 11.11.2022).
3. Tanklevska N. S., Kyrychenko N. V. (2015) Aktyvizatsiia ta efektyvnist vprovadzhennia innovatsii ahrarymy pidpriemstvamy [Activation and efficiency of the introduction of innovations by agrarian enterprises]: monohrafiia. Kherson: Hryn D.S., 216 p.
4. Kharchenko T. O. (2017) Formuvannia definitsii poniattia «ahroinnovatsiia» u konteksti sotsioekonomichnoho rozvytku ahrarynoho sektoru [Formation of the definition of «agroinnovation» in the context of socioeconomic development of the agrarian sector]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, vol. 18, pp. 9–14. Available at: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/14423.pdf> (accessed 12.11.2022).
5. Shevchenko A., Dankohlo K., Zghadova N. (2020) Ahroinnovatsii yak perspektyva do rozvytku ahrarynykh pidpriemstv [Agro-innovation as a perspective of development of agricultural enterprises]. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral* ODAU. Odessa, issue 96, pp. 158–167. DOI: 10.37000/abbsl.2020.96.19 (accessed 02.11.2022).
6. Shpykuliak O. H., Hrytsaienko M. I. (2016) Rozvytok innovatsiinoi diialnosti v ahraryni sferi: menedzhment ta efektyvnist [Development of innovative activity in the agricultural sector: management and efficiency]: monohrafiia. Kherson: OLDI-PLUUS, 424 p. (accessed 08.11.2022).
7. Zapirchenko L. D., Riabovolyk T. F. (2018) Osoblyvosti innovatsiinoi diialnosti ta vprovadzhennia innovatsii u vyrobnychu diialnist ahrarynykh pidpriemstv [The Features of Innovative Activity and Implementation the Innovations to the Production Activities of Agrarian Enterprises]. *Tsentrálnoukraińskyy naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky*, vol. 1 (34), pp. 200–210. Available at: [http://economics.kntu.kr.ua/pdf/1\(34\)/30.pdf](http://economics.kntu.kr.ua/pdf/1(34)/30.pdf) (accessed 08.11.2022).
8. Rybina L. O., Heienko M. M. (2020) Problemni chynnyky investytsiino-innovatsiinoi aktyvnosti pidpriemstv ahraryno haluzi [Problematic factors of investment and innovation activity of agricultural enterprises]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 50, pp. 137–142. Available at: http://bses.in.ua/journals/2020/50_2_2020/28.pdf (accessed 10.11.2022).
9. Jindra Peterková, Katarzyna Czerná, Pavla Macurová (2020). Evaluation of innovation activities and innovation management model of selected innovative companies. *SHS Web of Conferences* 74, 02014. Available at: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2020/02/shsconf_glob2020_02014.pdf (accessed 07.11.2022).